

-Status Quaestionis-

Interview door Lars Cornelissen en Ralph van den Boom

Het is bijna 40 jaar geleden dat Harm Boukema begon met doceren aan de Radboud Universiteit. Op 1 juli 2010 om 15.30 uur is hij gepromoveerd, aan de vooravond van zijn pensioen. We troffen hem op een maandagmiddag in zijn niet vaak bezochte (hij werkt vooral thuis) werkkamer op de zestiende verdieping. Splijtstof vroeg hem naar zijn op dat moment nog ophanden proefschrift en de geschiedenis erachter. We leggen gezamenlijk de lange weg af die naar 'de bekroning op zijn persoonlijke ontwikkeling' heeft geleid.

Wat is het onderwerp van uw proefschrift?

"Het onderwerp van mijn proefschrift is heel specifiek, het proefschrift heet "Russell's Second Paradox" en heeft als ondertitel "A Dialectical Analysis of "On Denoting"". Welnu, "On Denoting" is een artikel van Russell dat hij in 1905 geschreven heeft en dat heel beroemd is omdat daarin zijn 'theory of descriptions' voor het eerst naar voren komt. Er zit een heel moeilijke passage van zo'n twee pagina's in, waar een heel verhaal aan vastzit. Het gaat om een duister argument tegen zijn vroegere opvattingen – ook misschien tegen Frege – waar veel analytisch filosofen zich op gestort hebben. Mijn proefschrift is dus zeer specifiek, op de vierkante millimeter en ambachtelijk. Ik heb nog nooit een filosofische tekst gezien die zo moeilijk is en ze vereist dan ook een soort vakmanschap ten aanzien van hoe je met een tekst omgaat."

Het gaat dus vooral om close-reading?

"Het gaat om een vorm van close-reading, maar ook om een interpretatie van de historische achtergrond. Russell heeft zelf over die passage later nooit meer iets gezegd. Dit terwijl er in 1980 een manuscript ontdekt is dat vlak voor het artikel "On Denoting" is geschreven, waaruit blijkt dat hij zijn beroemde 'theory of descriptions' ontdekt heeft naar aanleiding van datzelfde duistere probleem dat in die passage stond. Mijn proefschrift gaat dus ook over het wegmoffelen van de oorsprong van die theorie, wat ook wel beschouwd kan worden als op de spits gedreven specialisme. Tegelijkertijd is het een soort filosofische detective.

De ondertitel is nogal uitdagend, omdat 'dialectische analyse' een rare woordcombinatie is die je niet zou verwachten. Het gaat om een stukje geschiedenis van de analytische filosofie dat ik analyseer op een manier die in de analytische filosofie niet gebruikelijk is. Er bestaat volgens mij een bepaald dogma binnen de analytische filosofie. Dat wil ik loslaten en aldus een ander soort analyse promoten. Ik wil een andere benaderingswijze laten zien. Het verschil met de benaderingswijze van de analytische filosofie komt voort uit mijn achtergrond in de continentale filosofie. Ik ben mij in de loop der jaren veel met analytische filosofie gaan bezighouden; het heeft in mij een ommekeer teweeg gebracht en ik heb ook toenadering gevonden. Desondanks ben ik nooit een 'aanhanger' geworden. Er is altijd een distantie gebleven. Ik ben er dus wel naartoe gegaan, maar op een gegeven moment zei ik: "Nou is het genoeg." Er is een rest van distantie en die wil ik op het spel zetten; het woord 'dialectisch' duidt hier op de

rest van de Hegeliaanse achtergrond die ik heb. Mijn proefschrift beweegt zich, wat de benaderingswijze betreft, in een soort niemandsland tussen analytische en continentale filosofie. Hierbij gaat het ook om een soort overbrugging tussen beide.”

U heeft het over een ‘dogma binnen de analytische filosofie’. Kunt u dit toelichten?

“In mijn proefschrift noem ik het *the axiom of external difference*; een andere benaming is ‘axioma van absolute identiteit’. Het betekent dat hetzelfde nooit geraakt kan worden door verschillen. Er moet een territoriumverdeling zijn tussen wat hetzelfde en wat verschillend is. Toegepast op een voorbeeld waar iedere filosofiestudent wel van gehoord heeft – het verschil tussen de morgenster en de avondster in verband met Frege’s *Sinn* en *Bedeutung* - betekent het het volgende. De waarheid van de uitspraak “de Morgenster is dezelfde als de Avondster” eist dat er identiteit is, de informativiteit dat er verschil is. Op het vlak van de *Bedeutung* is er, aldus Frege, identiteit, maar er is verschil op een ander vlak, het vlak van de *Sinn*. ‘Morgenster’ en ‘Avondster’ zijn twee verschillende *Sinne* die verwijzen naar hetzelfde object (namelijk Venus). Dat verschil is niet bij het object terug te vinden; astronomisch gezien is er maar één iets. Mijn proefschrift gaat ook voor een belangrijk deel over dit punt. Het gaat mij om het verschil dat er gemaakt wordt tussen ‘morgenster’ en ‘avondster’, dat op het vlak van de *Bedeutung* niet terug te vinden zou zijn. (Hier geeft Boukema ons graag een korte les met behulp van het schoolbord op zijn werkkamer – zoals het een ervaren onderwijzer betaamt.) Ik ga hier tegenin en zeg dat er ook een astronomisch verschil is tussen de Morgenster en de Avondster. Het gaat om verschillende posities van Venus ten opzichte van de aarde en de zon, posities *waarin* Venus kan verkeren. Ik laat een ‘anderszijn’ toe, zonder dat het betekent dat er iets anders is. Frege zou zeggen dat zodra je de aanhalingstekens bij de *Sinne* (‘morgenster’ en ‘avondster’) weglaat, het verschil is verdwenen. Het probleem waar de tekst van Russell over gaat, heeft hier heel veel mee te maken – het gaat namelijk over die aanhalingstekens. Je zou dus eigenlijk terug moeten kunnen van de *Bedeutung* naar de *Sinn* en dat kan eigenlijk niet volgens het door mij gewraakte axioma. Want het betekent dat hetzelfde nooit verschillende vormen kan aannemen, oftewel de ontkenning van veelvormigheid. Nu zeggen mensen wel voor veelvormigheid te zijn, maar ze nemen het niet echt serieus. Ben je bereid te erkennen dat *hetzelfde* verschillende vormen aan kan nemen? Daar gaat het me om.”

Het gaat in uw proefschrift dus niet zozeer om een thema?

“Je kunt het niet begrijpen als je denkt dat het louter om een thema gaat; het is een poging de vruchtbaarheid van een onbekende, nieuwe en vreemde benaderingswijze te laten zien, die ik het etiket ‘dialectische analyse’ heb opgeplakt en die ik toepas op een berucht stukje geschiedenis dat een knooppunt is in de geschiedenis van de analytische filosofie. Hoewel er binnen de analytische filosofie grofweg sinds de jaren ’80 een groeiende belangstelling is voor de ontstaansgeschiedenis van de analytische filosofie, pretendeer ik door de distantie die ik heb ten opzichte van die analytische filosofie dat ik iets meer van haar geschiedenis kan begrijpen dan zij (analytisch filosofen) zelf kunnen. In eerste instantie was er toenemende aandacht voor Wittgensteins geschiedenis (die in eerste instantie door de bril van de Wiener Kreis was vertekend). En

zo is het ook met Russell op gang gekomen. Er zijn in de loop der jaren allerlei manuscripten ontdekt en daaruit blijkt dat er allemaal heel veel achter zit. Mijn proefschrift behandelt daar een onderdeel van. Mijn onderzoek sluit dus aan bij het historische besef dat binnen de analytische filosofie— die aan het eind van de negentiende eeuw begint – rond 1980 op gang is gekomen. Maar ik doe dat vanuit een wat rare achtergrond, namelijk van iemand die niet is opgegroeid in de analytische filosofie.”